

Г. Г. СТОЙКОВА

МОВНЕ БУДІВНИЦТВО У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті розкрито напрями мовної розбудови у Вінницькій області у період з 1991 р. Проаналізовано документи, прийняті місцевими органами публічної влади щодо мовного будівництва та планування, показано впровадження державної мовної політики на регіональному рівні.

Ключові слова: соціолінгвістика, мовне будівництво, українська мова, державна мовна політика, Вінницька область, місцеві органи публічної влади, регіональний рівень.

Метою даної статті є визначення етапів державного мовного будівництва й особливостей цього процесу на Вінниччині у відповідності до виконання прийнятих республіканськими та місцевими органами влади рішень, розпоряджень, інших законодавчих документів.

Вінниччина — частина Подільського краю. У часи монголо-татарської навали вперше з'являється назва Поділля. Після битви на Синіх Водах (1362 р.) Поділля входило до складу великого князівства Литовського як окрема адміністративна одиниця — Подільська земля. Місто Вінниця, розташоване на річці Буг, уперше згадується як Литовська фортеця в 1363 році. На Подільській землі формувались і вели національно-визвольну боротьбу полки під проводом Богдана Хмельницького й Івана Богуна, Данила Нечая та Максима Кривоноса. Вінниччина була ареною гайдамаччини і коліївщини на чолі з Максимом Залізнякам та Іваном Гонтою. Після другого поділу Польщі в 1793 р. Поділля у складі Правобережної України відходить до Російської імперії. У часи другої хвилі визвольних змагань у Вінниці тричі працював уряд УНР. Вінницьку область було утворено 27 лютого 1932 р. у зв'язку з уведенням в Україні обласного територіального поділу. Територія складає 26,5 тис. кв. км, що становить 4,5 % території держави [5]. Вінницька область має у своєму складі 27 сільських районів і три райони в обласному центрі. Станом на 5 грудня 2001 року населення Вінницької області становило 1 млн 772,4 тис. осіб, з них 818,9 тис. — міське, 953,5 тис. — сільське. Економіка Вінницької області має яскраво виражений аграрно-промисловий характер. На Вінниччину припадає 12,7 % обсягу промислово-виробничого потенціалу України, 2 % вартості основних виробничих фондів та 2,6 % випуску промислової продукції. Індустріальний потенціал області представляють підприємства з переробної та легкої промисловості. В області розвинуте аграрне виробництво, цукрові заводи, дослідницькі станції, науково-дослідний інститут кормів. Створено базу з переробки насіння соняшника, круп'яних культур. З валового виробництва цукру і зерна Вінниччина посідає перше місце в країні і має реальні можливості стати головним постачальником цієї продукції до країн СНД і далекого зарубіжжя.

У Вінницькій області партійне будівництво розвивається під впливом загальноукраїнських тенденцій, зберігаючи і певні регіональні особливості. В області зареєстровано загалом 65 осередків політичних партій. Серед найбільш чисельних і структурно розбудованих — обласні осередки Партії регіонів, НДП, АПУ, КПУ та ін. [6]. За даними Всеукраїнського перепису від 5 грудня 2001 р., в області проживають представники 92 національностей, серед яких 91,5 % становлять українці, 5,9 % — росіяни, 1,4 % — євреї, 0,4 % — поляки, 0,26 % — білоруси, 0,2 % — молдовани. В регіоні діє 13 обласних і 22 районних, міських і сільських національно-культурних товариства поляків, євреїв, росіян, білорусів, німців та ін., які уможливають задоволення прав представників меншин на вивчення мови, історії, культури рідного народу [6]. З Вінниччиною пов'язані імена багатьох відомих діячів: російського фельдмаршала О. Суворова, декабриста П. Пестеля, поетів О. Пушкіна, М. Некрасова, Т. Шевченка, Л. Українки, письменників І. Котляревського, М. Коцюбинського, Я. Івашкевича, композиторів П. Чайковського, М. Леонтовича. У садибі Вишня, що розташована у самій Вінниці, останні 20 років свого життя провів видатний хірург і анатом, громадський діяч і педагог М. Пирогов.

Проблеми мовного будівництва України присвячено немало праць вітчизняних дослідників, серед яких найавторитетнішими є праці О. І. Бондаря, Ю. О. Карпенка, Л. О. Лазаренка, Л. Т. Масенко, О. О. Селіванової, О. О. Тараненка, О. Б. Ткаченка та інших вчених.

Мовні проблеми, що накопичувалися століттями, досить гостро постали із здобуттям незалежності України. Заходи щодо мовного будівництва епохи сучасної української незалежності розпочалися на Вінниччині з 1991 р. Першим було рішення виконкому обласної ради «Про програму розвитку української мови та інших національних мов в області на період до 2000 року» [7]. З метою забезпечення послідовної реалізації Закону «Про мови в Українській РСР», створення необхідних умов для всебічного розвитку та функціонування української

мови в усіх сферах суспільного життя та виконання постанови Ради Міністрів Української РСР від 12.02.1991 року № 41 «Про державну програму розвитку української мови та інших національних мов в Українській РСР на період до 2000 року» виконком обласної ради прийняв рішення схвалити Програму розвитку української мови та інших національних мов на період до 2000 року. Рекомендував районним виконкомом Вінницької, Жмеринської, Могилів-Подільської, Хмельницької міських рад, відділам і управлінням облвиконкому за участю зацікавлених громадських організацій забезпечити прийняття до 1 червня 1991 р. відповідних програм або комплексних планів у містах і районах, на підприємствах, в установах і організаціях та встановити контроль за їх виконанням. У рішенні було також вказано Головному планово-економічному, фінансовому управлінням облвиконкому, міськрайвиконкомом на необхідність планового виділення коштів обласного та місцевих бюджетів, матеріальних ресурсів для реалізації вказаної програми. Обласному комітету телебачення і радіомовлення, редакціям обласних і районних газет треба було забезпечити систематичне інформування населення про хід реалізації Закону «Про мови в Українській РСР» і Програми розвитку української мови та інших національних мов в області на період до 2000 р. З метою координації роботи та контролю за виконанням Програми було затверджено обласну комісію. На виконання рішення виконавчого комітету Вінницької обласної ради народних депутатів «Про програму розвитку української мови та інших національних мов в області на період до 2000 року» у грудні 1992 р. Представником Президента України Вінницької обласної державної адміністрації було підписано розпорядження «Про хід виконання рішення облвиконкому від 27.03.91 № 84 «Про програму розвитку української мови та інших національних мов в області на період до 2000 року» [11], де було зазначено, що в області була проведена певна робота. Районними державними адміністраціями та міськвиконкомом розроблені відповідні програми, установами та організаціями — комплексні плани, встановлено контроль за їх реалізацією. Оновлено склад обласної комісії з контролю за виконанням вказаної програми, створено інститут громадських спостерігачів. У розпорядженні було зазначено, що органами та установами освіти приведено навчально-виховні заклади у відповідність з національним складом і потребами населення області. Порівняно з минулим роком зменшилась кількість шкіл з російською мовою навчання з 17 до 4, у 41 школі навчання здійснюється двома мовами. Розширено мережу шкіл та класів з поглибленим вивченням української мови. При Обласному інституті підвищення кваліфікації педагогічних працівників розпочав роботу спеціальний факультет вивчення української мови для вчителів російськомовних закладів, що переходять на викладання українською мовою. Вживаються заходи щодо поступового переходу на викладання державною мовою у професійно-технічних училищах області. В 1992 р. навчання здійснюється українською мовою у трьох училищах, частково — у десяти. Дитячі дошкільні заклади переводяться на українську мову навчання та виховання. Майже у повному обсязі впроваджено українську мову в педагогічному і сільськогосподарському інститутах, розпочато перехід на державну мову викладання в медичному, політехнічному і торговель-економічному. В роботу закладів культури широко впроваджуються народні звичаї, обряди, свята. Професійні та самодіяльні колективи значно розширили свій концертний репертуар за рахунок творів українських композиторів, творчо використовують багатства національного фольклору. На обласному радіо запроваджено спеціальну рубрику «Криниці духовного життя», в якій звучать розповіді про фольклорні ансамблі, свята рідної мови у школах, дитячих садках, відбувається знайомство з творчістю українських поетів, письменників, композиторів. Обласна та районні друкарні перейшли на друкування текстів офіційних оголошень, повідомлень, плакатів, афіш, реклами тощо переважно українською мовою.

Проте ряд статей Закону та вимог Програми виконується не повною мірою. Не переведено на українську мову діловодство у ряді організацій і підприємств. Так, нотаріальні контори, відділення зв'язку, транспортні служби, довідкові бюро продовжують давати оголошення, пояснення, видавати документи російською мовою. Частина бланкової продукції замовляється теж російською мовою. Не завершено роботу щодо виготовлення написів назв населених пунктів, вулиць, автобусних зупинок, торговельних об'єктів українською мовою. Маркування товарів, етикетки на них, інструкції щодо користування товарами, які виробляються в області, продовжують друкуватися російською мовою. Не створені необхідні умови для поступового переходу на навчання українською мовою у навчальних закладах культури та мистецтва. З метою подальшого забезпечення виконання Програми розвитку української мови та інших національних мов в області на період до 2000 р. в розпорядженні було поставлено завдання з конкретними термінами виконання районним державним адміністраціям, виконкомом Вінницької, Жмеринської, Могилів-Подільської, Хмельницької міських рад, обласним відділам і управлінням, об'єднанням, підприємствам, установам, організаціям. До лютого 1993 р. треба було проаналізувати організаційну та практичну роботу щодо реалізації положень Закону «Про мови в Українській РСР», розробити конкретні плани дій з виконання кожного пункту Програми. Управлінню преси облдержадміністрації було поставлено завдання дотримуватися вимог Закону при створенні нових періодичних видань, виготовленні замовлень на друковану продукцію. Обласне телерадіомовне

об'єднання отримало завдання до кінця 1993 р. спільно з управлінням культури створити радіо і фонотеку записів самодіяльних і професійних художніх колективів Вінниччини, що мають у своїх репертуарах українські народні та сучасні пісні. Редакціям газет, які видаються в області, було рекомендовано активніше пропагувати надбання української мови та культури, систематично висвітлювати хід виконання положень Закону «Про мови в Українській РСР» і Програми розвитку української мови та інших національних мов в області на період до 2000 р.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2003 р. № 1546 «Про затвердження Державної програми розвитку і функціонування української мови на 2004—2010 роки» II сесією четвертого скликання обласною радою в березні 2004 р. затверджено обласну Програму розвитку і функціонування української мови на 2004—2010 роки [8]. З метою піднесення престижу української мови, утвердження та зміцнення її державності виконавчим комітетом Вінницької міської ради було прийнято рішення «Про заходи щодо виконання у м. Вінниця обласної Програми розвитку і функціонування української мови на 2004—2010 роки» [9]. Пізніше рішенням міської ради була затверджена Програма розвитку освіти міста Вінниці на 2002—2012 роки [10]. У листах заступника голови Вінницької обласної ради [1], заступника голови Вінницької обласної державної адміністрації [2], керуючого справами виконавчого комітету Вінницької міської ради [3; 4] до Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України переконливо зазначалося, що в установах, закладах області та міста Вінниці, а також у навчальному процесі офіційно використовується державна мова. З метою створення сприятливих умов для видання та популяризації української книги обласним бюджетом на 2006 р. було затверджено кошти на фінансову підтримку розвитку книговидання у розмірі 567,0 тис. грн. Керівники області інформують, що здійснюється багато заходів щодо впровадження державної мовної політики в області. Проте аналіз конкретних документів місцевих органів влади та результатів їх виконання дозволяє зробити висновок про те, що з 1991 р., незважаючи на документи та звіти про їх виконання, впровадження державної мовної політики у Вінницькій області було слабким. Щодо впровадження активів центральних органів влади керівництво області та міста намагалося вживати певні заходи, але ця робота була неефективною.

За своїми основними природно-історичними, соціально-економічними та політико-культурними показниками Вінницька область посідає достойні позиції в державі. Вона перебуває в першій п'ятірці областей за виробництвом валової продукції сільського господарства, за територією області на 11 місці в державі, за кількістю населення — на 10-му. В області вирішуються складні проблеми соціально-економічної трансформації, пріоритетними серед яких є реальне підвищення доходів громадян, досягнення ритмічної виплати заробітної плати, погашення заборгованості по зарплаті у виробничій сфері, забезпечення зайнятості працездатних осіб, розвиток приватної ініціативи, формування ефективної системи соціального захисту населення. Виконання цих завдань уможливить формування потужного потенціалу для досягнення мети стратегічного характеру. Успіхи у вирішенні соціально-економічних проблем дозволять більше уваги приділяти гуманітарній сфері суспільного життя, зробити ефективними заходи щодо державної політики у мовному будівництві країни та її регіонів.

1. Лист заступника голови Вінницької обласної ради до Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України від 14.03.2007 р. № 207-10-232.

2. Лист заступника голови Вінницької обласної державної адміністрації до Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України від 13.03.2007 р. № 01-1-27-1363.

3. Лист керуючого справами виконавчого комітету Вінницької міської ради до Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України від 30.03.2007 р. № 04-3-14-1958.

4. Лист керуючого справами виконавчого комітету Вінницької міської ради до Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України від 15.05.2007 р. № 04-3-5-3186.

5. *Регіональна виконавча влада України: історія і сучасність* / Н. Р. Нижник, В. П. Новик, С. А. Романюк та ін. — К.: Секретаріат Кабінету Міністрів України, 2007. — 409 с.

6. *Регіональний портрет України* / заг. ред. Ю. Тимошенко. — К.: УНЦПД, 2003. — 336 с.

7. Рішення виконавчого комітету Вінницької обласної ради народних депутатів від 27.03.1991 р. № 84 «Про програму розвитку української мови та інших національних мов в області на період до 2000 року»; [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.vinrada.gov.ua/>

8. Рішення Вінницької обласної ради від 19.03.2004 р. № 514 «Про програму розвитку і функціонування української мови на 2004—2010 роки»; [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.vinrada.gov.ua/>

9. Рішення Вінницької міської ради від 03.06.2004 р. № 1095 «Про заходи щодо виконання у м. Вінниця обласної Програми розвитку і функціонування української мови на 2004—2010 роки»; [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.vinrada.gov.ua/>

10. Рішення Вінницької міської ради від 27.12.2002 р. № 187 «Про затвердження Програми розвитку освіти міста Вінниці на 2003—2012 роки»; [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.vinrada.gov.ua/>

11. Розпорядження Представника Президента України Вінницької обласної державної адміністрації від 13.12.1992 р. № 91 «Про хід виконання рішення облвиконкому від 27.03.91 № 84 «Про програму розвитку української мови та

інших національних мов в області на період до 2000 року»; [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.vin.gov.ua>

Г. Г. Стойкова

ЯЗЫКОВОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО В ВИННИЦКОЙ ОБЛАСТИ

В статье описаны направления языкового строительства в Винницкой области в период с 1991 г. Исследование основано на анализе документов, принятых местными органами публичной власти. Данные документы демонстрируют внедрение государственной языковой политики в отношении украинского языка на региональном уровне.

Ключевые слова: языковое строительство, украинский язык, государственная языковая политика, Винницкая область, местные органы публичной власти, региональный уровень.

G. G. Stojkova

LANGUAGE ENGINEERING IN THE VINNITSA REGION

The article is devoted to the language engineering peculiarities in Vinnitsa region since 1991. The research is grounded upon the analysis of documents adopted by the local public administration. These documents demonstrate the implementation of the state language policy on Ukrainian language at a regional level.

Key words: sociolinguistics, language engineering, the Ukrainian language, state language policy, Vinnitsa region, local public administration, regional level.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2012 р.

УДК 811.16.01/06'367.623

Т. Я. МАРЧЕНКО

КОНТИНУАНТИ СУФИКСА *-ЪНЪ- У СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

У статті аналізується функціонування у слов'янських мовах ад'єктивних суфіксів, які виникли на основі праслов'янського *-ъпъ. У результаті поєднання суфікса *-пъ з кінцевими редукованими голосними основи -ъ-, -ь- виникли форманти *-ъпъ та *-ьпъ. Суфікс *-пъ/*-ъпъ/*-ьпъ утворював у праслов'янській мові прикметники від іменних основ. Праслов'янський суфікс *-ъпъ/*-ьпъ надавав значення ознаки предмета за відношенням до того, що назване твірним іменником. У статті показано континуанти праслов'янського *-ъпъ в сучасних слов'янських мовах.

Ключові слова: праслов'янська мова, порівняльно-історичне мовознавство, слов'янські мови, історичний словотвір слов'янських мов.

*Актуальною проблематикою порівняльно-історичного мовознавства залишається вивчення історичного словотворення слов'янських мов, виявлення генетичних зв'язків у межах індоєвропейських мов на рівні словотвору, реконструкція праслов'янської словотвірної системи, з'ясування походження і значення словотвірних одиниць у складі слов'янських та інших індоєвропейських мов, виявлення типологічних рис на усіх етапах еволюції слов'янських мов. Метою статті є прагнення простежити зв'язок праслов'янських форманта *-ъпъ з індоєвропейським вихідним формантом *-по- і показати його реалізацію в системі ад'єктивного словотворення сучасних слов'янських мов.*

Прикметники у праслов'янській мові розвинулися на ґрунті індоєвропейських імен, які виступали в субстантивній та ад'єктивній функції. Генетичною пов'язаністю іменників і прикметників пояснюються найдавніші спільні риси їхньої морфологічної будови. Індоєвропейський іменний суфікс *-по- в індоєвропейській прамові, безпосередньо приєднуючись до кореня, утворював як іменники, так і прикметники. У праці [3] ми в загальних рисах простежили його розвиток у праслов'янській мові. На основі цього форманта постали праслов'янські прикметникові суфікси з компонентом -п-. Найдавнішим серед них є суфікс *-пъ, що поширював основу твірного слова (іменника або дієслова), надаючи їй значення атрибутивності. Не виключено, що цей суфікс з'явився ще в індоєвропейській прамові з основи іє. *-pno||*-ino [1, с. 174—176; 4, с. 283, 293; 7, с. 114—115, 136]. З індоєвропейського періоду збереглася незначна кількість імен, що виражали ознаки ще у прадавній період: **blaznъ* «марення, спокуса; помилка; блазень»: **blaznъ* «обманливий, блідий, причинний» та ін. Частина подібних прикметників є спільними для слов'янських і балтійських мов, пор. псл. **junъ*: лит. *jūnas*; псл. **sernъ* «іней, паморозь»: псл. **sernъ* «бліий, сивуватий»: лит. *šerksnas* «іней», «сіруватий, сивуватий». У праслов'янській